

Dijital Vatandaşlık Araştırmalarının İncelenmesi: Kavramsal ve Yöntemsel Eğilimler*

Examining Digital Citizenship Studies: Conceptual and Methodological Trends*

Mücahit ÖZTÜRK

ÖZ

Bu araştırmanın amacı literatürdeki dijital vatandaşlık çalışmalarını araştırma konusu, araştırma yöntemi, araştırma grubu ve yıllara göre yapılan araştırma sayısı açısından incelemektir. Bu doğrultuda son yıllarda yeni çalışma konusu olan dijital vatandaşlık araştırmalarının eğilimlerini belirleyerek gelecekteki araştırmacılar için perspektif sunulmaya çalışılacaktır. Araştırma makaleleri içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma makaleleri için EBSCO, ERIC, Taylor and Francis ve SCOPUS veri tabanlarında taramalar yapılmıştır. Veritabanlarındaki taramalar; "Digital Citizenship", "Digital citizenship education", "Digital citizenship in schools", "Digital citizenship scale", "Digital citizenship in curriculum" ve "Digital age", "Digital technologies", "Internet safety" anahtar kelimeleri kullanılarak yapılmıştır. 119 araştırma makalesine ulaşılmıştır. Dijital vatandaşlık çalışmaları incelendiğinde dijital vatandaşlığın kavramsal boyutlarına ilişkin teorik çalışmalar, dijital vatandaşlık eğitimi ile dijital vatandaşlık düzeyinin belirlenmesine yönelik tarama ve ölçek geliştirme çalışmaları bulunmaktadır. Çalışmalarda literatür taraması, tarama ve durum çalışması gibi araştırma yöntemlerinden sıklıkla yararlanılmıştır. Lisans öğrencileri, yetişkinler araştırma grupları olarak öne çıkmaktadır. Dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin deneysel çalışmalara ve ilk ve orta dereceli okullarda öğrenim gören öğrencilerin değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dijital vatandaşlık, Dijital vatandaşlık eğitimi, Araştırma konusu, Araştırma yöntemleri

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the digital citizenship studies in the literature in terms of research subject, research method and research group. In this direction, the study attempts to present the perspective for future researchers by identifying the trends of digital citizenship studies. Research articles were evaluated by content analysis method. Research articles were searched in EBSCO, ERIC, Taylor and Francis ve SCOPUS databases. Database searches were performed using keywords such as "Digital citizenship", "Digital citizenship education", "Digital citizenship in schools", "Digital citizenship scale", "Digital citizenship in curriculum", "Digital age", "Digital technologies", "Internet safety". 119 research articles were reached. When the digital citizenship studies are examined, there are theoretical studies on the dimensions of digital citizenship, digital citizenship teaching, and scale development studies for determining the level of digital citizenship. In this study, literature review, survey and case study were benefited as research methods. Undergraduate students and adults stand out as research groups. There is a need for experimental studies on digital citizenship education and evaluation of students studying in primary and secondary schools.

Keywords: Digital citizenship, Digital citizenship education, Research methods, Research subject

Öztürk M., (2021). Dijital vatandaşlık araştırmalarının incelenmesi: Kavramsal ve yöntemsel eğilimler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 11(2), 385-393. <https://doi.org/10.5961/jhes.2021.457>

*Bu makale 7th International Conference on Instructional Technology and Teacher Education (ITTES 2019) da sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

*This article is an expanded and revised version of the paper presented at the 7th International Conference on Instructional Technology and Teacher Education (ITTES 2019).

Mücahit ÖZTÜRK (✉)

ORCID ID: 0000-0003-4293-9086

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Aksaray, Türkiye
Aksaray University, Faculty of Education, Department of Computer and Instructional Technologies, Aksaray, Turkey
mucahitozturk@aksaray.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 29.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted : 07.06.2021

GİRİŞ

Dijital teknolojiler sosyal, ekonomik, kültür ve eğitim hayatının önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bankacılık, finans, iletişim, alışveriş, eğlence ve eğitim gibi faaliyetler çevrimiçi ortamda yapılabilmektedir. İnternet ve mobil teknolojilerin hızlı bir şekilde yaygınlaşması ve dijital teknolojilerin günlük yaşamın önemli bir parçası hâline gelmesi dijital toplumların oluşmasının önünü açmıştır (Schou ve Hjelholt, 2018). Covid-19 salgını da günlük hayatta gerçekleştirilen neredeyse tüm faaliyetlerin dijital ortama taşınmasına neden olarak (Akcil ve Bastas, 2021) toplumun dijital dönüşümünü hızlandırmıştır. Kamu hizmetleri mümkün olduğunca çevrimiçi ortama taşınmış, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları uzaktan öğretime geçmiştir. Bireyler diğer insanlarla olan sosyal iletişimini çevrimiçi platformlar aracılığıyla sağlamakta, çevrimiçi ortamda daha fazla zaman harcamaktadır. Ancak bu süreçte siber zorbalık, kişisel bilgilerin çalınması, cinsellik, psikolojik ve fiziksel tehditler gibi olumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir (Gleason ve Gillern, 2018; Martin, Hunt, Wang ve Brooks, 2020). Çevrimiçi ve yüz yüze ortamların sınırlarının birbirine yaklaştığı dijital çağda, vatandaşlığın kavramsal kapsamı geleneksel olanınki ile sınırlı kalmamış ve dijital vatandaşlık kavramı ortaya çıkmıştır (Kim ve Choi, 2018). Dijital vatandaşlık teknoloji kullanımında sorumlu davranışlar sergilenmesi olarak ifade edilirken teknoloji eğitiminin önemli bir parçası hâline gelmiştir (Martin, Gezer ve Wang, 2019). Bu çerçevede ülkemizde 5. Sınıf ve 6.sınıf Bilişim Teknolojileri ve yazılım dersi müfredatına dijital vatandaşlık konusu eklenmiştir (MEB, 2021).

Günümüzde öğrenciler zamanlarının çoğunu bilgisayar, mobil telefon, tablet vb. araçlarla çevrimiçi ortamda harcamaktadır. Ancak öğrencilerin dijital teknolojileri doğru ve uygun şekilde kullanmayı öğrenmeleri ve tehditlerin farkında olmaları önemli görülmektedir (Hui ve Campbell, 2018). Bu durumlar dijital vatandaşlığı yıllar içerisinde giderek artan bir şekilde önemli bir çalışma konusu hâline getirmiştir (Takavarasha, Cilliers ve Chinyamurindi, 2018; Schou ve Hjelholt, 2018). Bu çerçevede bu çalışmada dijital vatandaşlık konulu çalışmalar taranmıştır. Dijital vatandaşlık çalışmaları, araştırma konusu, yöntemi ve grubu gibi farklı değişkenler açısından incelenerek yapılan araştırmaların uygulama eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Gelecekteki çalışmalar için bir çerçeve sunularak öneriler getirilmiştir.

Dijital Vatandaşlık

Dijital vatandaşlık teknolojiyi doğru, uygun ve sorumlu şekilde kullanmak için geliştirilmiş davranış normları olarak tanımlanmaktadır (Ribble ve Bailey 2004). Dijital vatandaşlar, teknolojiyi etkin ve güvenli şekilde kullanabilmeli ve diğer insanların haklarına saygı duymalıdır. Dijital vatandaşlık bireylerin kontrolünün zor olduğu dijital ortamlarda özellikle çocukları ve gençleri doğru yönlendirebilmeyi amaçlamaktadır (Saleem, 2018). Öğrencilerin mobil teknolojiler ve sosyal medya platformlarını kullanarak zamanlarının büyük bir kısmını harcadıkları dijital ortamda sorumluluk sahibi ve başkalarının haklarına saygılı olmaları için rehberliğe ihtiyaçları bulunmaktadır (Wang ve Xing, 2018). ISTE (Uluslararası Eğitimde Teknoloji Topluluğu) günümüz öğrenci-

lerinin sorumlu bir dijital vatandaş olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Dijital vatandaşlık, öğrencilerin dijital dünyada öğrenme ve çalışmaları için haklarının, sorumluluklarının ve fırsatların farkında olmalarını sağlarken bu süreçte güvenli, yasal ve etik kurallara uygun olarak davranmalarını amaçlamaktadır (ISTE, 2021).

Dijital vatandaşlığın, dijital erişim, dijital ticaret, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital hukuk, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital sağlık ve dijital güvenlik olmak üzere dokuz ögesi bulunmaktadır (Ribble, 2015). Dijital erişim, topluma tam elektronik katılımdır. Bireylerin teknolojiye erişimi için eşit fırsatların mümkün olmasını amaçlar ve herkesin dijital teknolojilere erişimini destekler. Dijital ticaret, ürünlerin elektronik olarak alışverişidir. Dijital vatandaşlar dijital ortamda ticaret yapmanın risklerini ve tehditlerini bilir ve tedbirini alır. Dijital iletişim, dijital ortamda elektronik bilgi alışverişidir. Dijital vatandaşlar dijital ortamda diğer insanlarla iletişime geçmek için dijital teknolojileri kullanabilir ve bilgi paylaşımı yapabilir. Dijital okuryazarlık, dijital teknolojileri ve bu teknolojilerin kullanımını öğrenme ve öğretme sürecidir. Dijital vatandaşlar, teknolojinin olumlu ve olumsuz yönlerinin farkındadır, yeni teknolojileri öğrenmeye isteklidir ve bu doğrultuda gerekli eğitimleri alır. Dijital etik, dijital ortamda uyulması gereken davranış standartları ve prosedürleridir. Dijital vatandaşlar dijital teknolojileri kullanırken yerel ve evrensel değerleri dikkate alır ve saygı duyar. Dijital hukuk, dijital ortamda iş ve eylemlerin hukuki sorumluluğunu almaktır. Dijital vatandaşlar dijital teknolojileri suç unsuru sayılabilecek ve hukuki sonuçları olabilecek davranışların farkındadır. Dijital haklar ve sorumluluklar, dijital ortamda kişilerin başkalarının hak ve özgürlüklerini sınırlamadığı müddetçe sahip olduğu hakları ifade eder. Dijital vatandaşların gizlilik ve ifade özgürlüğü gibi farklı hak ve sorumlulukları bulunmaktadır. Dijital sağlık, dijital ortamda vatandaşların fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı olmasıdır. Dijital vatandaşların dijital teknolojileri kullanırken ergonomiye dikkat etmesi ve sağlığını tehdit edebilecek durumlardan uzak durması gereklidir. Dijital güvenlik, dijital ortamdaki güvenlik tehditlerinin farkında olma ve gerekli tedbirleri alma durumudur. Dijital vatandaşlar güvenlik tehditlerini ortadan kaldıracak dijital teknolojileri bilir ve kullanır.

Öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri bu dokuz boyut çerçevesinde değerlendirilmektedir. Öğrenciler teknolojiyle anne karnında tanışan dijital yerliler olabilir, ancak çevrimiçi eylemlerinin sonuçlarını anlamayabilmektedir. Öğrencilere dijital teknolojileri nasıl güvenli bir şekilde kullanacaklarını ve etkili iletişim kuracaklarını öğretmek başarıları için çok önemlidir (Young, 2014). Bu bağlamda dijital vatandaşlık eğitimi önemli bir konu hâline gelmiştir. Dijital teknolojilerin hem olumsuz hem de olumlu taraflarını öğrenmek, avantajlarından faydalanmak ve dezavantajlarını en aza indirmek için dijital vatandaşlık eğitimine ihtiyaç bulunmaktadır (Hava ve Gelibolu, 2018). Ribble (2015), farkındalık, rehberliği uygulama, modelleme ve gösteri, geribildirim ve analiz aşamalarından oluşan dijital vatandaşlık eğitimi önermektedir

Farkındalık aşamasında, teknolojinin uygun kullanımına ilişkin farkındalık kazanılması önemlidir. Öğrencilerden evde ve

okulda dijital teknolojileri ne kadar doğru kullandıklarına ilişkin düşünceleri beklenir. Öğrencilerin dijital teknolojileri doğru ve etik kurallara uygun şekilde kullanıp kullanmadıklarına ilişkin sorgulama yapmaları amaçlanmaktadır (Godfrey, 2016).

Rehberliği uygulama aşamasında, dijital teknolojileri kullanırken doğru ve yanlış durumları ayırt edebilmelidir. Öğrencilere dijital ortamının risklerini bilerek farklı uygulamaları kullanma fırsatı verilmeli, toplumsal ve yasal normlara uygun davranıp davranmadığı incelenmelidir.

Modelleme ve gösteri aşamasında, öğretmenlerin uygun dijital vatandaşlık davranışlarını kendi yaşamlarında sergilemeleri gereklidir (Saleem, 2018). Örneğin öğretmen ders sırasında akıllı telefonunu kullanmamalı ya da sosyal medyada öğrencileri tarafından takip ediliyorsa paylaşımlarına dikkat etmelidir. Güvenli internet kullanımı, yasal sorumluluklar ve etik ilkeleri öğrencilerine günlük hayattan örneklerle ilişkilendirerek sunmalıdır.

Geri bildirim ve analiz aşamasında, öğrenciler sınıf ortamında dijital teknolojilerinin uygun kullanımını rahatlıkla tartışabilmesi ve fikirlerini ifade edebilmelidir. Öğretmen bu özgür ortamı belirli sınırlar çerçevesinde sağlamalıdır. Bu doğrultuda öğrencilerin eksik bilgileri varsa anında düzeltilerek bilinçli dijital vatandaşlığın oluşmasına katkı sağlanabilir.

Dijital vatandaşlık eğitimi öğrencilerin teknolojiyi doğru ve etkin şekilde kullanmaları için önemli bir aşama olarak görülmektedir. Nitekim dijital vatandaşlığın kavramsal boyutu ve dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin çalışmalar yapılmaktadır (Casa-Todd, 2018; Dotterer, Hedges ve Parker, 2016; Godfrey, 2016; Hava ve Gelibolu, 2018; Hui ve Campbell, 2018; Kim ve Choi, 2018; Pedersen, Norgaard ve Köppe, 2018; Preddy, 2016; Ribble, 2015). Son yıllarda dijital vatandaşlık araştırmalarına yönelik olarak literatür taraması yapılmaktadır. Choi (2016) mevcut araştırmaları inceleyerek dijital vatandaşlığın kavramsal analizini yapmıştır. Manzuoli, Sánchez ve Bedoya (2019), son on yıldaki dijital vatandaşlığın kavramlarını ve eğilimlerini belirlemeye çalışmıştır. Araştırmaları dijital vatandaşlığı destekleyen kavramlar, teknolojiler, programlar ve araçlar olarak kategorilendirmiştir. İmer ve Kaya (2020) Türkiye’de yapılan dijital vatandaşlık araştırmalarını amaç, yöntem, teknoloji ve veri toplama araçları gibi değişkenler açısından değerlendir-

miştir. (Öztürk (2021) dijital vatandaşlığın kavramsal yapısı ile dijital vatandaşlık öğretimine yönelik yapılan çalışmaları incelemiştir. Literatür taramasına yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde dijital vatandaşlığın teorik ve kavramsal yönüne yönelik değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada benzeri araştırmalardan farklı olarak dijital vatandaşlık çalışmaları araştırma konusu, araştırma yöntemi ve araştırma grubu açısından incelenmiştir. Ayrıca dijital vatandaşlık çalışmalarının sayısının yıllara göre değişimi de gösterilmiştir. Bu doğrultuda literatürdeki dijital vatandaşlık çalışmalarının eğilimleri incelemek daha fazla araştırma yapmaya ihtiyaç bulunan noktalar ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve gelecekteki araştırmalar için bir perspektif sunulmuştur.

YÖNTEM

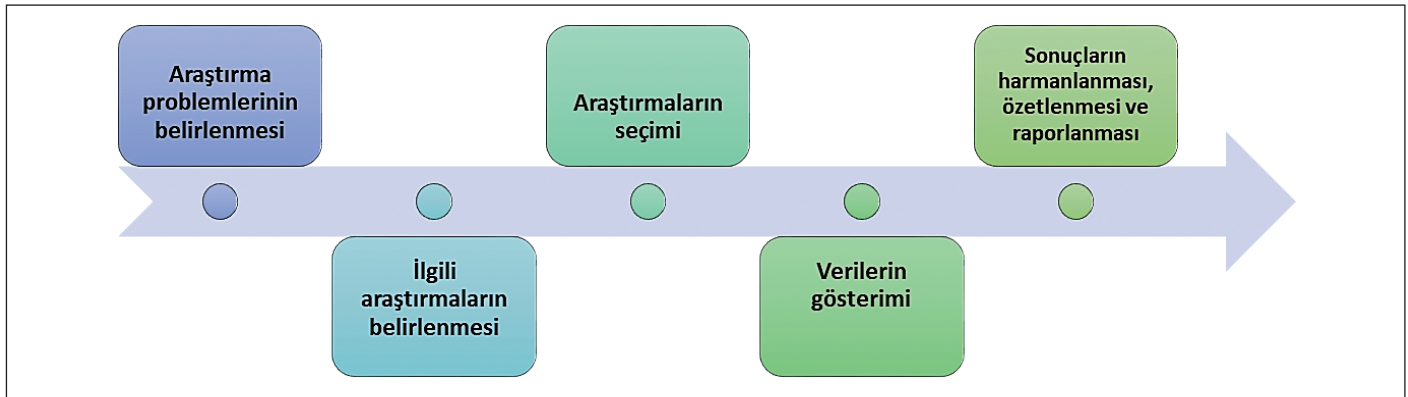
Bu araştırmada dijital vatandaşlık konusunda yapılan çalışmalar araştırma konusu, araştırma yöntemi ve araştırma grubu açısından betimlenmiştir. Dijital vatandaşlık konusunda yapılan araştırmalar doküman analizi ile incelenmiştir. Doküman analizi elektronik ya da basılı materyallerin hedeflenen olgular doğrultusunda incelendiği sistematik bir yöntemdir (Kıral, 2020). Doküman analizi yapılırken Arksey ve O ‘malley’s (2005) tarafından ortaya konulan 5 aşamalı kapsamlı inceleme tekniği kullanılmıştır. Araştırma süreci Şekil 1’ de gösterilmiştir.

1. Araştırma problemlerinin belirlenmesi

- Dijital vatandaşlık çalışmalarında hangi konular incelenmektedir?
- Dijital vatandaşlık çalışmalarında hangi araştırma yöntemlerinden yararlanılmaktadır?
- Dijital vatandaşlık çalışmaları hangi araştırma gruplarıyla yürütülmektedir?
- Dijital vatandaşlık çalışmalarının sayısı yıllara göre nasıl değişmektedir?

2. İlgili araştırmaların belirlenmesi

Araştırma makalelerine ulaşmak için “EBSCO”, “ERIC”, “SCOPUS”, “Taylor and Francis” veritabanları taranmıştır. İlgili veritabanları anahtar kelimeler kullanarak uluslararası bilimsel ve hakemli dergilerin makalelerine ulaşma fırsatı vermekte

Şekil 1: Araştırma süreci.

ve eğitim araştırmalarında yaygın şekilde kullanılmaktadır (Manzuoli, Sánchez ve Bedoya, 2019). Veritabanlarının taranmasında Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler kullanılmıştır. Öncelikle anahtar kelimeler belirlenmiştir. Anahtar kelimeler sayısı başlangıçta ulaşılan dijital vatandaşlık çalışmalarının anahtar kelimeleri incelenerek genişletilmiştir. Türkçe anahtar kelimeler; “Dijital vatandaşlık”, “Dijital vatandaşlık eğitimi”, “Okullarda dijital vatandaşlık”, “Dijital vatandaşlık müfredatı”, “Dijital vatandaşlık ölçeği”, “Dijital çağ”, “Dijital teknolojiler”, “İnternet güvenliği” gibi kavramlardan oluşmaktadır. İngilizce anahtar kelimeler ise “Digital citizenship”, “Digital Citizenship Education”, “Digital citizenship in schools”, “Digital citizenship scale”, “Digital citizenship in curriculum”, “Digital age”, “Digital technologies” ve “Internet safety” gibi kavramları içermektedir.

3. Araştırmaların Seçimi

Dijital vatandaşlığa yönelik güncel araştırmaların değerlendirilmesi için son on yılda (2010-2020) yapılan çalışmalar incelenmiştir. Veri tabanlarının taranmasının sonucunda 127 araştırmaya ulaşılmıştır. Araştırma makalelerinin bir kısmı geleneksel vatandaşlık, dijital okuryazarlık, siber aylaklık ve siber zorbalık gibi dijital vatandaşlıkla doğrudan ilgili olmayan çalışmalar olduğu için kapsamdan çıkarılmış ve 119 makale incelenmiştir. Tablo 1’de incelenen araştırma makalelerinin veri tabanlarına göre sayısı gösterilmiştir.

Tablo 1: Taranan Veri Tabanları

Veri tabanı	Sayı
EBSCO	47
ERIC	44
Taylor and Francis	22
SCOPUS	6

Araştırma makalelerine ulaşmak için sırasıyla ERIC, Taylor and Francis, SCOPUS ve EBSCO veri tabanları taranmıştır. Bazı makalelerin aynı anda farklı veri tabanlarında tarandığı görülmüştür. Bu makaleler literatür taraması sırasına göre öncelikli olarak ulaşılan veri tabanına eklenmiştir.

4. Verilerin Gösterimi

Araştırma makaleleri araştırma konusu, araştırma yöntemi, araştırma grubu ve yıllara göre araştırma sayısı olmak üzere dört kategoride incelenmiştir. Bu kategoriler için veri analiz formu oluşturulmuştur (Ek-1). Veri analiz formu oluşturulurken Gökteş ve dig. (2012) tarafından geliştirilen eğitim teknolojileri yayın sınıflama formundan yararlanılmıştır. Ayrıca iki alan uzmanının görüşü alınarak veri analiz formuna son hâli verilmiştir. Veri analiz formuna incelenen makalenin dört kategoriye ilişkin bilgileri girilmiştir.

5. Sonuçların Harmanlanması, Özetlenmesi, Raporlanması

Tüm makaleler incelendikten sonra veri analiz formundan kategorilere ilişkin gelen veriler ortak özelliklerine göre frekans olarak raporlanmıştır.

BULGULAR

Araştırma Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Tablo 2’de literatürdeki dijital vatandaşlık araştırmalarında incelenen değişkenlere ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 2: Araştırma Konusu

Araştırma Konusu	Sayı
Dijital Vatandaşlık	27
Dijital Vatandaşlık Eğitimi	12
Dijital Vatandaşlık Düzeyi	10
Dijital Vatandaşlık Düzeyi-Sosyal Medya Kullanımı	9
Dijital Vatandaşlık Algısı	9
Dijital Vatandaşlık Ölçeği	7
Dijital Vatandaşlığa İlişkin Görüşler	5
Dijital Vatandaşlığın Geliştirilmesi	4
Dijital Vatandaşlık Düzeyi-Teknoloji Kullanımı	3
Dijital Vatandaşlık Tutumu	3
Dijital Vatandaşlık-Demokratik Değerler	2
Dijital Vatandaşlık-Dijital Hikaye	2
Dijital Vatandaşlık-Dijital Okuryazarlık	2
Dijital Vatandaşlık Farkındalığı	1
Dijital Vatandaşlık Güvenliği	1
Dijital Vatandaşlık Tasarımı	1
Dijital Vatandaşlık-Dijital yerlilik- Çevrimiçi Bilgi Arama Stratejisi	1
Dijital Vatandaşlık-Demografik Özellikler-İnternet Kullanımı	1
Dijital Vatandaşlık-Demografik Özellikler-Dijital Teknolojiye Karşı Tutum	1
Dijital Vatandaşlık-Mobil İnternet Kullanımı	1
Dijital Vatandaşlık-Oyun Tasarımı	1
Dijital Vatandaşlık-Çevrimiçi Kültür Gelişimi	1
Dijital Vatandaşlık-Dijital Ayak İzi-Siber güvenlik	1
Dijital Vatandaşlık-Dijital Kimlik	1
Dijital Vatandaşlık-Öğrenci İlgisi	1
Dijital Vatandaşlık-Kütüphaneler	1
Dijital Vatandaşlık-Sosyal Buradalık	1
Dijital Vatandaşlık-E-öğrenme	1
Dijital Vatandaşlık-Karakter Eğitimi	1
Dijital Vatandaşlık-Teknoloji Kullanımı	1
Dijital Vatandaşlık-Neoliberalleşme	1
Dijital Vatandaşlık-Dijital Kimlik	1
Dijital Vatandaşlık-Dijital Ticaret	1
Dijital Vatandaşlık-Ebeveyn Katılımı-Sosyoekonomik Düzey	1
Dijital Vatandaşlık-Öz-düzenleme-Empati	1
Dijital Vatandaşlık-Politik ilgi	1
Dijital Vatandaşlık-Cinsiyet Aktivizmi	1

Tablo 2’de görüldüğü gibi dijital vatandaşlığın kavramsal yapısı, alt boyutları, dijital vatandaşlık eğitiminin bileşenleri, yöntemleri ve değerlendirilmesine ilişkin çalışmaların çoğunlukta olduğu görülmüştür. Ayrıca dijital vatandaşlık düzeyi, dijital vatandaşlık algısı ve dijital vatandaşlığa ilişkin görüşlerin alındığı araştırmalar bulunmaktadır. Diğer taraftan dijital vatandaşlığın demografik özellikler, sosyal medya ve teknoloji kullanımı, demokratik değerler gibi farklı değişkenlerle olan ilişkisini ortaya koyan araştırmaların da yapıldığı ortaya çıkmıştır.

Araştırma Yöntemlerine İlişkin Bulgular

Tablo 3’te literatürdeki dijital vatandaşlık araştırmalarında yararlanılan yöntemlere ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 3: Araştırma Yöntemleri

Araştırma Yöntemi	Sayı
Literatür Taraması-Teorik Çalışma	53
Tarama	30
Durum Çalışması	18
Korelasyonel	9
Deneysel Çalışma	4
Etnoğrafik Çalışma	2
Karma Yöntem	2
Gömülü Teori	1

Tablo 3’te gösterildiği gibi dijital vatandaşlık araştırmalarının çoğunlukla dijital vatandaşlığın kavramsal yapısına ilişkin teorik çalışmalar olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca dijital vatandaşlık düzeyinin belirlenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışmaları ile geliştirilen ölçeklerin uygulandığı tarama çalışmaları da yoğun şekilde tercih edilmiştir. Diğer taraftan durum çalışmasının dijital vatandaşlık araştırmalarında tercih edilen nitel araştırma yöntemlerinden olduğu belirlenmiştir. Sayıları az da olsa korelasyonel ve deneysel çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca nitel araştırma yöntemlerinin nicel araştırma yöntemlerine göre daha fazla tercih edildiği söylenebilir.

Araştırma Grubuna İlişkin Bulgular

Tablo 4’te literatürdeki dijital vatandaşlık çalışmalarının yapıldığı araştırma grubuna ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 4: Araştırma Grubu

Araştırma Grubu	Sayı
Lisans Öğrencileri	20
Lisans Öğrencileri: Öğretmen Adayları	13
Yetişkinler	12
Ortaokul Öğrencileri	11
Öğretmenler	4
Lise Öğrencileri	2
Lisansüstü Öğrenciler	1
İlkokul Öğrencileri	1
Okulöncesi Öğrencileri	1
Okul Kütüphanecileri	1

Tablo 4’te görüldüğü gibi dijital vatandaşlık araştırmaları çoğunlukla lisans öğrencileriyle yürütülmüştür. Ayrıca eğitim fakültesi öğrencileri çalışma yapılan araştırma grupları olarak dikkat çekmektedir. Yetişkin bireyler de çoğunlukla tercih edilmektedir. Ortaokul öğrencileri ve öğretmenler de dijital vatandaşlık çalışmaları yürütüldüğü gruplardandır. Diğer taraftan lisansüstü, ilkokul ve okulöncesi öğrencileri ve okul kütüphanecileri ile yürütülen az sayıda araştırmaya rastlanmıştır.

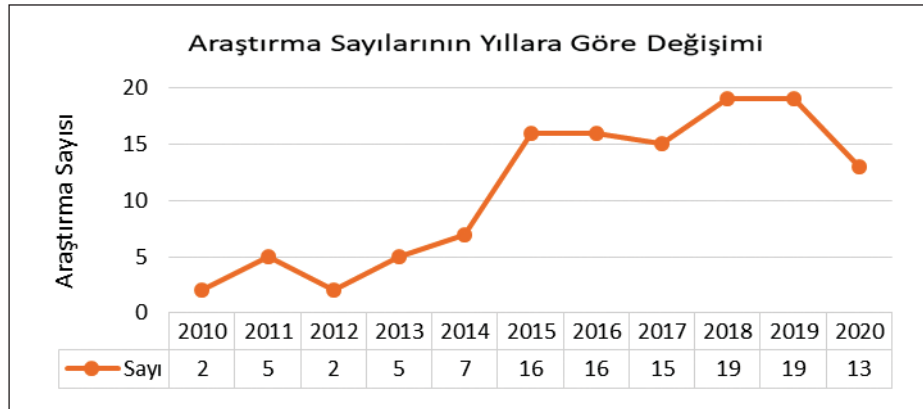
Araştırmaların Sayısının Yıllara Göre Değişimine İlişkin Bulgular

Şekil 2’de dijital vatandaşlık araştırma makalelerinin sayısının 2010-2020 yılları arasındaki değişim gösterilmiştir.

Şekil 2’de gösterildiği gibi dijital vatandaşlık araştırmalarının sayısının yıllar içerisinde değişken bir eğilimde devam ettiği ortaya çıkmıştır.

TARTIŞMA

Dijital vatandaşlık bireylerin dijital teknolojileri doğru ve uygun şekilde kullanmalarına katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede dijital vatandaşlık giderek ilginin arttığı bir konu alanı olarak dikkat çekmektedir. Dijital vatandaşlığın kavramsal yapısı, boyutları ve nasıl değerlendirilebileceğine ilişkin tartışmaların yapıldığı teorik ve ölçek geliştirme araştırmalarının yoğunlukta olduğu söylenebilir (Başarmak, Yakar, Güneş ve Kuş, 2019; Choi, Glass-

Şekil 2: Dijital vatandaşlık araştırma sayıları.

SONUÇ ve ÖNERİLER

man ve Cristol, 2017; Bennett, Aguayo ve Field, 2016; Choi, 2016; Çubukçu ve Çubukçu, 2017; Elçi ve Sarı, 2016; Godfrey, 2016; Isikli, 2015; İşman ve Güngören, 2014; Kim ve Choi, 2018; Kuş, Güneş, Başarmak ve Yakar, 2017; Pedersen, Norgard ve Köppe, 2018; Ribble, 2012; Searson, Hancock, Soheil ve Shepherd, 2015; Shepherd ve Woods, 2011; Simsek ve Simsek, 2013; Walters, Gee, ve Mohammed, 2019). Bu araştırmalarda dijital vatandaşlığın teorik temelleri, uygulanabileceği alanlar ve değerlendirme yöntemlerine ilişkin öneriler getirilmiştir. Dijital vatandaşlığın kavramsal boyutları çerçevesinde bireylerin ya da öğrencilerin dijital vatandaşlık algıları ile düzeylerinin belirlenmesi ve dijital vatandaşlık eğitime yönelik araştırmalar yapılmaktadır (Alqahtani, Alqahtani ve Alqurashi, 2017; Buente, 2015; Emejulu ve McGregor, 2016; Hamutoğlu ve Ünal, 2015; Hava ve Gelibolu, 2018; Hollandsworth, Donovan ve Welch, 2017; Howard, 2015; Hui ve Campbell, 2018; Kane Ng-A-Fook, Radford & Butler, 2016; Phillips ve Lee, 2019). Bu araştırmalarda farklı yaşlardaki öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri belirlenmiş ve dijital vatandaşlık eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Diğer taraftan dijital vatandaşlık ile sosyal medya ilişkisini değerlendiren araştırmalar bulunmaktadır. Öğrenciler zamanlarının çoğunu sosyal medya ortamında harcamaktadır. Öğrencilerin bu ortamı kullanırken bilinçli dijital vatandaş olarak etik kurallara uyması ve güvenlik tehditlerinin farkında olarak gerekli tedbirleri alması önemlidir. Ayrıca dijital vatandaşlığın farklı değişkenlerle ilişkisini araştıran çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Dijital vatandaşlık araştırmalarının büyük çoğunluğunu literatür taraması ve teorik çalışmalar oluşturmaktadır. Bunların dışında öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerini ve algılarını belirlemek için tarama yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır (Al-Zahrani, 2015; Dedebe ve Daşdemir, 2019; Çepni, Oğuz ve Kılcan, 2014; Martin, Gezer ve Wang, 2019; Mossberger, Tolbert ve Anderson, 2017; Xu, Yang, MacLeod ve Zhu, 2019). Öğrencilerin dijital vatandaşlığa ilişkin görüşlerinin ve farkındalıklarının değerlendirildiği durum çalışmaları da dikkat çekmektedir (Gazi, 2016; Howard, 2015; Kaya ve Kaya, 2014; Millard, Baldassar ve Wilding, 2018). Ancak daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca deneysel araştırmaların sayısının az olduğu söylenebilir.

Dijital vatandaşlık çalışmalarında araştırma grubunu çoğunlukla lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Lisans öğrencileri içerisinde öğretmen adayları yoğun olarak tercih edilmiştir (Görmez, 2016; Kaya ve Kaya, 2014; Kim ve Choi, 2018; Kuzu, Odabaşı ve Günüş, 2013; Xu, Yang, MacLeod ve Zhu, 2019). Bu doğrultuda literatürde dijital vatandaşlık eğitiminin önem kazanmaya başladığı ve gelecekte öğrencileri bilinçli teknoloji kullanımı konusunda yönlendirecek olan öğretmen adaylarına yönelik çalışmaların yapıldığı söylenebilir. Yetişkinler ve yaşça büyük öğrenciler dijital vatandaşlık araştırmalarında sıklıkla tercih edilmektedir.

Dijital vatandaşlık araştırmalarının sayısının 2010-2020 yılları arasındaki değişimi değerlendirildiğinde bazı yıllarda düşüş eğilimindeyken bazı yıllarda artmıştır. Ayrıca başlangıçta araştırmaların sayısı az olsa da son yıllarda dijital vatandaşlık çalışmalarının yoğunlaştığı söylenebilir.

Bu araştırmada literatür incelenerek dijital vatandaşlık araştırmalarının kavramsal ve yöntemsel eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar araştırma konusu, araştırma yöntemi, araştırma grubu ve yıllara göre yapılan çalışma sayısı açısından değerlendirilmiştir. Dijital vatandaşlık araştırmalarının, dijital vatandaşlığın kavramsal boyutları ile dijital vatandaşlık eğitiminin çerçevesine ilişkin yoğunlukla teorik araştırmalar olduğu söylenebilir. Ancak öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlendiği çalışmalar da bulunmaktadır. Dijital vatandaşlık araştırmalarının çoğunlukla lisans öğrencileri ile yetişkinler üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Ancak dijital teknolojileri kullanım yaşının okul öncesi yaşlarına kadar indiği düşünüldüğünde okul öncesi, ilkökul çağındaki öğrencilere yönelik daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Bu yaş grupları dijital ortamda tehditlere daha fazla maruz kalmaktadır. Bu çerçevede öğrencilere dijital teknolojileri doğru ve güvenli şekilde kullanma becerilerinin küçük yaşlardan itibaren kazandırılması çok önemlidir.

Dijital vatandaşlık eğitimi ve bireylerde dijital vatandaşlığın gelişimine ilişkin daha fazla çalışma yapmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Dijital vatandaşlığın öğretim müfredatlarına entegrasyonu ve öğrencilere dijital vatandaşlık bilincini kazandıracak olan öğretmenlerin eğitimine ilişkin çalışmalar yapılabilir. Ayrıca ilkökul öğrencileri, eğitimciler ve yöneticilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması literatüre katkı sağlayabilir. Dijital vatandaşlık eğitiminin akademik performans, tutum ve motivasyonlarla ilişkisini inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Dijital teknolojilerin öğretim sürecinde aktif kullanıldığı günümüzde dijital vatandaşlık eğitiminin öğrenciler üzerindeki etkilerini inceleyen deneysel araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akcil, U., & Bastas, M. (2021). Examination of university students' attitudes towards e-learning during the covid-19 pandemic process and the relationship of digital citizenship. *Contemporary Educational Technology, 13*(1), ep291.
- Alqahtani, A., Alqahtani, F., & Alqurashi, M. (2017). The extent of comprehension and knowledge with respect to digital citizenship among middle eastern and us students at UNC. *Journal of Education and Practice, 8*(9), 96-102.
- Al-Zahrani, A. (2015). Toward digital citizenship: examining factors affecting participation and involvement in the internet society among higher education students. *International Education Studies, 8*(12), 203-217.
- Arksey, H., & O'Malley, L. (2005). Scoping studies: towards a methodological framework. *International journal of social research methodology, 8*(1), 19-32.
- Başarmak, U., Yakar, H., Güneş, E., & Kuş, Z. (2019). Analysis of digital citizenship subject contents of secondary education curricula. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 10*(1), 26-51.
- Bennett, L. B., Aguayo, R. C., & Field, S. L. (2016). At home in the world: Supporting children in human rights, global citizenship, and digital citizenship. *Childhood Education, 92*(3), 189-199.

- Buente, W. (2015). Digital citizenship or inequality? Linking internet use and education to electoral engagement in the 2008 us presidential election campaign. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 35(5-6), 145-157.
- Casa-Todd, J. (2018). Reflections on digital citizenship. *Teacher Librarian*, 45(3), 15-18.
- Choi, M. (2016). A concept analysis of digital citizenship for democratic citizenship education in the internet age. *Theory & Research in Social Education*, 44(4), 565-607.
- Choi, M., Glassman, M., & Cristol, D. (2017). What it means to be a citizen in the internet age: Development of a reliable and valid digital citizenship scale. *Computers & education*, 107, 100-112.
- Çepni, O., Oğuz, S., & Kılcan, B. (2014). İlköğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri. *Turkish Journal of Social Research/Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3).
- Çubukçu, Z., & Çubukçu, A. (2017). The detection of public policy in the formation of digital citizenship. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 140-150.
- Dedebali, N. C., & Dardemir, I. (2019). Social studies teacher candidates' perception of digital citizenship. *International Journal of Educational Methodology*, 5(3), 465-477.
- Dotterer, G., Hedges, A., & Parker, H. (2016). Fostering digital citizenship in the classroom. *The Education Digest*, 82(3), 58.
- Elçi, A. C., & Sarı, M. (2016). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersinde dijital vatandaşlık: bir ölçek geliştirme çalışması. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 3602-3613.
- Emejulu, A., & Mcgregor, C. (2019). Towards a radical digital citizenship in digital education. *Critical Studies in Education*, 60(1), 131-147.
- Gazi, Z. A. (2016). Internalization of digital citizenship for the future of all levels of education. *Eğitim ve Bilim*, 41(186).
- Gleason, B., & von Gillern, S. (2018). Digital citizenship with social media: participatory practices of teaching and learning in secondary education. *Educational Technology & Society*, 21 (1), 200-212.
- Godfrey, R. V. (2016). Digital Citizenship: Paving the Way for Family and Consumer Sciences. *Journal of Family & Consumer Sciences*, 108(2).
- Göktaş, Y., Küçük, S., Aydemir, M., Telli, E., Arpacık, Ö., Yıldırım, G., & Reisoğlu, İ. (2012). Türkiye'de eğitim teknolojileri araştırmalarındaki eğilimler: 2000-2009 dönemi makalelerinin içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 177-199.
- Görmez, E. (2016). Öğretmen adaylarının " dijital vatandaşlık ve alt boyutları" hakkındaki görüşleri (Bir durum çalışması). *Electronic Turkish Studies*, 11(21).
- Hamutoğlu, N. B., & Ünal, Y. (2015). Digital citizenship in Turkey and in the world: Educational applications and technology. *The Online Journal of Quality in Higher Education*, 2(3), 39-43.
- Hava, K., & Gelibolu, M. F. (2018). The impact of digital citizenship instruction through flipped classroom model on various variables. *Contemporary Educational Technology*, 9(4), 390-404.
- Hollandsworth, R., Donovan, J., & Welch, M. (2017). Digital citizenship: You can't go home again. *TechTrends*, 61(6), 524-530.
- Howard, P. (2015). Digital citizenship in the afterschool space: Implications for education for sustainable development. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 17(1), 23-34.
- Hui, B., & Campbell, R. (2018). Discrepancy between learning and practicing digital citizenship. *Journal of Academic Ethics*, 16(2), 117-131.
- Isikli, S. (2015). Digital citizenship: An actual contribution to theory of participatory democracy. *AJIT-e*, 6(18), 21.
- İşman, A., & Canan Gungoren, O. (2014). Digital citizenship. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 13(1), 73-77.
- Imer, G., & Kaya, M. (2020). Literature review on digital citizenship in Turkey. *International Education Studies*, 13(8), 6-15.
- ISTE. (2021). Iste standards for students. Retrieved from <https://www.iste.org/standards/for-students>
- Kane, R. G., Ng-A-Fook, N., Radford, L., & Butler, J. K. (2016). Conceptualizing and contextualizing digital citizenship in urban schools: Civic engagement, teacher education, and the placelessness of digital technologies. *Citizenship Education Research Journal*, 6(1), 24-38.
- Kaya, A., & Kaya, B. (2014). Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık algısı. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 346-361.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kim, M., & Choi, D. (2018). Development of youth digital citizenship scale and implication for educational setting. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(1), 155-171.
- Kuş, Z., Güneş, E., Başarmak, U., & Yakar, H. (2017). Gençlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of Computer and Education Research*, 5(10), 298-316.
- Kuzu, A., Odaş, H. F., & Günüş, S. (2013). Evaluation of a social network activity within the scope of the digital citizenship. *World Journal on Educational Technology*, 5(2), 301-309.
- Manzuoli, C. H., Sánchez, A. V., & Bedoya, E. D. (2019). Digital citizenship: A theoretical review of the concept and trends. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 18(2), 10-18.
- Martin, F., Gezer, T., & Wang, C. (2019). Educators' perceptions of student digital citizenship practices. *Computers in the Schools*, 36(4), 238-254.
- MEB (2021). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı. Retrieved from <https://mufdrat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018124103559587-Bili%C5%9Fim%20Teknolojileri%20ve%20Yaz%C4%B1m%C4%B1m%205-6.%20S%C4%B1n%C4%B1flar.pdf>
- Millard, A., Baldassar, L., & Wilding, R. (2018). The significance of digital citizenship in the well-being of older migrants. *Public health*, 158, 144-148.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J., & Anderson, C. (2017). The mobile Internet and digital citizenship in African-American and Latino communities. *Information, Communication & Society*, 20(10), 1587-1606.
- Öztürk, G. (2021). Digital citizenship and its teaching: A literature review. *Journal of Educational Technology & Online Learning*, 4(1), 31-45.

- Pedersen, A. Y., Nørgaard, R. T., & Köppe, C. (2018). Patterns of inclusion: Fostering digital citizenship through hybrid education. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(1), 225-236.
- Phillips, A. L., & Lee, V. R. (2019). Whose responsibility is it? A statewide survey of school librarians on responsibilities and resources for teaching digital citizenship. *School Library Research*, 22.
- Preddy, L. (2016). The critical role of the school librarian in digital citizenship education. *Knowledge Quest*, 44(4), 4.
- Ribble, M. (2015). Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know. *International Society for Technology in Education*.
- Ribble, M. S., & Bailey, G. D. (2004). Digital citizenship focus questions for implementation. *Learning & Leading with Technology*, 32(2), 12-15.
- Saleem, T. A. (2018). Digital citizenship and its activation means in educational institutions. In *International Forum of Teaching and Studies*. 14, 2, pp. 39-53.
- Schou, J., & Hjelholt, M. (2018). Digital citizenship and neoliberalization: governing digital citizens in Denmark. *Citizenship Studies*, 22, 5, 507-522.
- Searson, M., Hancock, M., Soheil, N., & Shepherd, G. (2015). Digital citizenship within global contexts. *Education and Information Technologies*, 20(4), 729-741.
- Shepherd, D., & Woods, C. (2011). Developing digital citizenship for digital tots: Hector's world limited. *Emergence: Complexity & Organization*, 13(3).
- Simsek, E., & Simsek, A. (2013). New literacies for digital citizenship. *Contemporary educational technology*, 4(2), 126-137.
- Takavarasha, S., Cilliers, L., & Chinyamurindi, W. (2018). Navigating the unbeaten track from digital literacy to digital citizenship: A case of university students in South Africa's Eastern Cape province. *Reading & Writing*, 9(1), 1-15.
- Walters, M.G., Gee, D., & Mohammed, S. (2019). A literature review: Digital citizenship and the elementary educator. *International Journal of Technology in Education (IJTE)*, 2(1), 1-21.
- Wang, X., & Xing, W. (2018). Exploring the influence of parental involvement and socioeconomic status on teen digital citizenship: A path modeling approach. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(1), 186-199.
- Xu, S., Yang, H. H., MacLeod, J., & Zhu, S. (2019). Social media competence and digital citizenship among college students. *Convergence*, 25(4), 735-752.
- Young, D. (2014). A 21st-century model for teaching digital citizenship. *Educational Horizons*, 92(3), 9-12.

Ek 1: Veri Analiz Formu

Künye	Makalenin Adı
	Yayın Yılı
	Yazarlar
	Derginin Adı
	Veri tabanı Bilgisi	() EBSCO () ERIC () Taylor and Francis () SCOPUS
Makalenin Özellikleri	Araştırma Konusu
	Araştırma Yöntemi	() Deneysel araştırma () Durum çalışması () Etnografik araştırma () Gömülü teori () Karma yöntem () Korelasyonel () Literatür taraması-Kavramsal analiz () Tarama
	Araştırma Grubu	() Okul Öncesi () İlkokul () Ortaokul () Lise () Lisans (Eğitim Fak.) () Lisans (Diğer) () Lisansüstü () Öğretmenler () Öğretim elemanları () Veliler () Yöneticiler () Diğer.....

Not: